

ПІЗНАННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядається філософський термін "пізнання" як пізнання в навчальному процесі. Вивчаючи дисципліну, студенти пізнають як саму дисципліну, так і реальну дійсність через дисципліну. Пізнання — це активний творчий процес. Помилка вважається не менш важливою, ніж істина. Без помилкового погляду перехід від незнання до знання не був би можливим. Такі процеси як комунікація, творчість і толерантність є суттєвими для пізнання, бо вони роблять пізнання ефективним. Історично прослідковується суперечність між логічним та інтуїтивним. У статті перевага надається інтуїтивному, але разом з цим лише в єдності цих понять можливий процес пізнання.

Розум — це нездатність до силогічних міркувань.
"Бог не був такий скнарий до людини, щоб зробити її
просто двоногим створінням і полишити
Арістотелеві дати її розум".
Джон Лок.

Метою будь-якого навчання є передати знання. Чи значить це викласти готову інформацію? Людина отримала здатність пізнавати, здобувати знання. Пізнання — процесі цілеспрямованого, активного відображення дійсності в свідомості людини, зумовлений суспільно-історичною практикою людства. Процес осягнення істини, який здійснюється в ході пізнавальної діяльності, є активним творчим процесом. Сучасна наукова гносеологія ґрунтується на основоположеннях, деякі з них варто привести:

- Визнання об'єктивного існування дійсності, її незалежності від свідомості та волі суб'єкта.
- Людські знання здатні давати адекватне відображення дійсності; пізнанню людини немає меж, хоч на кожному історичному етапі пізнання обмежене рівнем розвитку практичної діяльності людства.
- Принцип практики, тобто визнання діяльності людини щодо перетворення суспільства та самої себе метою пізнання [1].

Суб'єктом пізнання є людина не як біологічна істота, а людина, яка включена в суспільне життя, в суспільні зв'язки та відносини, яка використовує суспільно-вироблені форми, способи, методи практичної та пізнавальної діяльності, як матеріальні, так і духовні (логічні форми та правила мислення, зміст мови, правила її структурної побудови та вживання); це людина, яка "діяльно здійснює перехід від незнання до більш повного і точного, нарощуючи суспільне необхідне нове знання про дійсність [1,281]. Для студентів цим суспільством є передусім аудиторія. Саме з аудиторії вони беруть власний вихідний пункт уявлення про світ.

Пізнання відбувається через *комунікацію* — термін, що окреслює людську взаємодію у світі, як

от комунікація з Іншими студентами та з викладачами, можна вважати актом пізнання. Комунікація, яка є лише зовнішньою, приводить до переживання внутрішнього, до комунікації з самим собою, діалогу з власним Я, до самовідтворення. Комунікація відбувається в процесі *творчості*. Знання, отримане в творчості, є безпосередньою діяльністю людини. "Здатність людини порозумітися з іншою людиною на основі поваги до її свободи та вступити з нею у плідну комунікацію" — є *толерантність* [2, 261]. Будь-яка людина заслуговує на комунікативну повагу вже тому, що здатна мислити, висловлюватися та діяти. Комунікація, творчість, толерантність — невід'ємні складові пізнання, які не тільки використовуються в навчальному процесі, а яким необхідно навчати студентів. Якщо виходити з мети навчального процесу не тільки навчити знанням, а й навчити вмінню здобувати знання самому.

Пізнання здійснюється через єдність та боротьбу полярних протилежностей — істини та помилки. Постійне їхнє співіснування та взаємодія є основою пізнання в цілому та його результатів. Омана — це ненавмисне спотворення дійсності в уявленнях суб'єкта. Знання, якими керується людина, завжди є неповними, обмеженими певним рівнем досягнутого "на сьогодні". Але практична діяльність не може чекати, поки будуть одержані глибші знання. У противному разі вона взагалі не змогла б функціонувати і розвиватись. Практика потребує негайного заснування всіх знань як цілком повних, як, нібито, об'єктивно істинних. На кожному певному етапі знання самою практикою організуються в завершену систему. Проте багато помилок з часом стають гальмом на шляху розвитку пізнання. Але все ж таки на певному етапі помилки є

постійним і невід'ємним супутником істини в процесі пізнання.

Досвідний рівень пізнання виростає безпосередньо з практики, хоч і теоретичні знання є діяльними за своєю природою. Пізнання, хоч і здійснюється майже цілком у сфері досвідного знання, своє завершення знаходить за його межами, у сфері теоретичній. Коли дев'ятирічний син А. Ейнштейна якось запитав у батька, чому той такий знаменитий, Ейнштейн відповів: "Бачиш, коли сліпий жук повзе по поверхні кулі, він не помічає, що пройдений ним шлях зігнутий, мені ж поталанило помітити це". "Поталанило помітити" — в цих словах відображена своєрідність виникнення всякого нового знання. Його безпосереднім джерелом не є логічне міркування. Таке безпосереднє, раптове відкриття, якому передують тривалий період, є інтуїція (від лат. *Intuitus* — споглядання, бачення). Логіка та інтуїція, що вважати вирішальним у навчанні?

Інтуїція — одна з основних рис найвпливовішої течії буддизму — чань-буддизму — є заперечення логічного мислення і письмового тексту як можливостей розуміння і передачі істини. Істина відкривається тільки в інтуїтивному осянні.

У схоластиці інтуїтивний порив поступається місцем логічному доказові й раціональному обґрунтуванню заздалегідь істинних тверджень. Схоластична філософія Середньовіччя займалася насамперед тлумаченням вже існуючих істин. У повсякденному житті ми звикли розуміти під схоластикою марне і нетворче міркування. Мовляв, "в інтелекті немає нічого такого, чого не було б ра-

ніше у почуттях" — стверджує Лок [2, 99]. Сам Лок аргументує свою позицію так: "Істинне знання вперше виникло у світі завдяки досвіду і раціональним спостереженням."

Суперечка емпіризму з раціоналізмом зумовлена різними розуміннями сутності людини: емпірики висунули ідею "tabula rasa". Раціоналісти ж висунули постулат "вроджених ідей". Як раціоналісти, і Декарт, і Лейбніц не сумнівалися, що вивести загальне знання, наприклад, знання про Бога, із чуттєвого досвіду неможливо. Деякі речі ми відчуваємо інтуїтивно, і вони мають для нас не меншу, а більшу достовірність, ніж знання, отримані шляхом почуттів, спостережень, умовисновків. Отже, інтуїція повинна мати у своєму розпорядженні той матеріал, що дає змогу їй робити свої змістовні прозріння.

Ідея вродженості деяких знань, "закодованості" у свідомості людини певної інформації, яку слід пригадати, одержує підтвердження з боку досліджень з глибинної психології. Це підтверджує ідею необхідності більше стимулювати пізнання студентів, ніж навчання якихось певних знань. Але ми не надаємо інтуїції якоїсь переваги. Раціональне і чуттєве — це взаємопов'язані сторони єдиного пізнавального процесу, які лише в єдності можуть давати адекватну картину дійсності. Кожний момент чуттєвого відображення в пізнанні опосередкований мисленням. У свою чергу, раціональне пізнання одержує свій зміст із чуттєвих даних, які забезпечують постійний зв'язок мислення з дійсністю.

1. Модальний І. Ф. Філософія//Навчальний посібник.— К., 1998.
2. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії//

Проблема людини.— К., 2000.
3. Головка Б. А. Філософська антропологія.— К., 1997.

Kucherova O. O.

COGNITION IN EDUCATIONAL PROCESS

The article deals with the philosophical notion of cognition as cognition in the process of education. When studying a subject students cognize not only the subject but reality through the subject as well. Cognition is an active creative process. Fallacy is considered as important as truth. Without fallacy it would be impossible to turn ignorance into knowledge. Such processes as communication, creativity, and tolerance are essential for cognition as they make the process of cognition effective. The problem of logical thinking and intuition was always disputable. The article gives advantage to intuition, although only with interaction of both logical thinking and intuition the process of cognition is possible.